

МІЖНАРОДНІ МЕРЕЖІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Тези представляють теоретико-методологічний аналіз впливу міжнародних мереж громадянських ініціатив в контексті глобального громадянського суспільства та їх вплив на національну безпеку України. Глобальне громадянське суспільство вже досить давно є актором глобальних безпекових процесів. Виникнення міжнародних мереж громадянських ініціатив, проникнення їх в політичний простір України, неврегульованість правового статусу в Україні, складність верифікації загроз від діяльності ММГІ потребують системного аналізу та теоретичного осмислення. Наголошується, що, попри відкритість України та інкорпорацію українського організованого громадянського суспільства в глобальне громадянське суспільство, в умовах російсько-української війни за Незалежність, Україна повинна випрацювати ефективну стратегію протидії деструктивним впливам ММГІ.

Ключові слова: Глобальне громадянське суспільство, міжнародні мережі громадських ініціатив, національна безпека, когнітивні війни, дезінформація, пропаганда, сек'юритизація.

В сучасній політичній науці досі відсутня єдина відпрацьована термінологія, що дає змогу виокремити з численних категорій громадських організацій міжнародну неурядову, а тим більше – визначити статус міжнародної мережевої громадянської ініціативи (ММГІ). В українському законодавстві не вироблене положення, яке б визначало відповідно до норм міжнародного права правову формулу взаємин ММГІ й держави. Це особливо важливо, оскільки вплив інститутів глобального громадянського суспільства на безпекову сферу України не завжди має позитивний характер. Своєю чергою, це пов'язано з виникненням нових ризиків та загроз для забезпечення національної безпеки України, на які держава не матиме адекватних відповідей.

На зламі тисячоліть традиційні міжнародні неурядові організації (розквіт яких припав на 1960-ті – 1980-ті рр.) вже не могли повною мірою відповідати викликам часу. На порядку денному постала потреба в більш гнучких та мобільних формах громадянської активності. Попри ефективну систему партнерства між громадянським суспільством та державою, відбувався процес вузької спеціалізації НУО та МНУО, їх переорієнтації на досягнення вузькокорпоративних цілей. Але громадянське суспільство, тим більше в умовах прискореної глобалізації, потребувало широких об'єднань задля досягання вищих цілей: сприяння демократизації нових держав, гуманізації чинної соціально-економічної системи тощо.

Причинами корінних змін інститутів громадянського суспільства стали:

- посилення демократичних процесів у сфері внутрішніх і міжнародних відносин, «інституційним вираженням» яких є неурядові об'єднання;
- трансформація в сфері національних інтересів держав: рух від державних інтересів («суверенітету») до загальнолюдських цінностей, таких як права людини й захист навколишнього середовища тощо;
- недостатні можливості окремих держав і міжнародних урядових організацій для їхнього вирішення;
- зростаюче бажання індивідуумів збільшити контроль над процесом прийняття рішень у питаннях, які зачіпають їхні життєві інтереси (захист навколишнього середовища економічний і політичний розвиток, права людини й ін.);
- розширення можливостей транскордонних зв'язків і діяльності громадськості різних країн, можливостей технологічного прогресу [5, 70].

Важливою умовою появи ММГІ стала «інформаційна революція». З'явилися нові інформаційні технології, розширилися можливості мережі Інтернету, виникли незалежні інформаційні комунікації, відбулося масове залучення до цього процесу громадянського суспільства. Слід зазначити, що взаємозв'язок між виникненням ММГІ та появою широкодоступного Інтернету та сучасних комунікаційних систем є визначальним, оскільки відкрив перед глобальним громадянським суспільством необмежені ресурси для діяльності [6, 155].

Специфічною відмінністю міжнародних мережевих громадянських ініціатив від традиційних МНУО є відсутність єдиного органу управління та множинність центрів прийняття рішень.

Як зазначає британський дослідник Дж. Кін, інститути глобального громадянського суспільства, якими є ММГІ – «це динамічна недержавна система взаємопов'язаних соціально-економічних інститутів, які

охоплюють всю планету, створюючи у всіх її куточках комплексний ефект від своєї діяльності. Це незавершений проєкт, який складається з часом розвинених, а іноді нерозвинених взаємопов'язаних мереж, пірамід та комунікативних кластерів соціально-економічних інститутів і акторів, які самоорганізуються через кордони з усвідомленою метою об'єднати світ по новому» [11, с. 116].

За характеристикою М. Шепелева, «глобальне громадянське суспільство стало транскордонною мережею груп, клубів, людей, національних і міжнародних організацій» [9, с. 30]. На думку Р. Шака, видається, що інститути глобального громадянського суспільства мали б об'єднувати в планетарному масштабі соціально активних громадян, здатних накопичувати позитивні інституційні ініціативи та пропозиції рішень, а також конкретні умови для реалізації відповідних проєктів. Ці інститути значущі задля забезпечення соціальної підтримки розроблення та реалізації середньо- і довгострокових стратегій, що охоплюють великий спектр соціальних інтересів. Отже, метою інститутів глобального громадянського суспільства є утворення широкої соціальної коаліції для громадського контролю за ефективним використанням ресурсів [8, 110].

Водночас єдність ММГІ забезпечено ідеологічними конструктами та спільною конкретною метою. Усередині осередків мережі можуть співіснувати найрізноманітніші способи управління: ієрархічні (як в армії або церкві), демократичні, аморфні (як у родині, де всі знають свої обов'язки й добровільно їх виконують), комбіновані й так далі.

Звичайним для мереж є створення тимчасових співтовариств для вирішення конкретного завдання, що самоликвідується після його виконання. У результаті відносини в організації пронизані безліччю складних зв'язків. Учасник організації може в одному випадку бути керівником своїх керівників у якійсь іншій справі або рівноправним з ними у третьому питанні. Невеликі первинні осередки досить часто спеціалізуються на якомусь завданні, наприклад, добуванні інформації, аналізі, забезпеченні безпеки, зв'язку тощо. Мережеві громади мають змогу бути центрами виробництва й джерелами матеріальних засобів, що дуже важливо.

Мережеві структури можуть широко користуватися легальними методами роботи й традиційними суспільними інститутами, аж до використання парламентських методів боротьби. Проте це не означає, що вони не спроможні комбінувати відкриту та закриту діяльність.

Мережа, що складається з великої кількості дрібних взаємопроникних груп та НУО, навіть легальних і нелегальних партій, являє собою дуже складну мішень для спецслужб. Держава, проти інтересів якої діють міжнародні мережеві громадянські ініціативи, часто не в змозі оцінити ступінь загрози, а також сфери діяльності груп, котрі постійно виникають чи розпадаються. Відстежувати взаємозв'язки, фінансові потоки, ієрархію, актив тощо в такому разі край складно. Особливо, якщо в країні наявні елементи правової державності та свобода ЗМІ. Будь-які спроби обмежити діяльність ММГІ медіа розглядатиме як наступ на громадянські свободи.

Таким чином, під ММГІ слід розуміти міжнародні неформальні мережі громадянської дії (сукупність інституалізованих НУО, спільнот та неформальних ініціатив), в яких відсутні внутрішні ієрархічні відносини, наявна кооперація ресурсів та, певною мірою, спільна ідеологізована мета.

Прикладами ММГІ є альтерглобалістський рух, рух проти кліматичних змін, рух за демократію, ряд експертних та фахових мереж з питань боротьби з бідністю тощо.

Протягом десятиліття Україна інтегрувалась у глобальне громадянське суспільство, що призвело до поширення на нашій території діяльності міжнародних мережевих громадянських ініціатив. З одного боку, це дало змогу підвищити ефективність українського «третього сектору», якість послуг, що їх він надає, залучення громадян до процесу активного лобіювання власних інтересів тощо.

Попри те що ММГІ ставлять перед собою різні цілі (як короткотермінові, так і стратегічні), їх практична діяльність так чи інакше перетинається з державною безпековою політикою.

Моделюючи вплив глобального громадянського суспільства (ГГС) на державну політику Т. Бельська виокремлює кілька видів реакції влади на вплив інститутів ГГС. Перший — це протистояння цим впливам з боку національних урядів, створюючи такі бар'єри: 1) унеможливити фінансування з-за кордону через присвоєння таким організаціям статусу «іноземний агент»; 2) встановити, що ММГІ не мають права займатися «політичною діяльністю»; 3) висловити підозру у співпраці з екстремістськими та терористичними організаціями, заборонити їх діяльність та переслідувати її учасників. Другий - передбачає безперешкодне проникнення ММГІ в країну, впровадження політики «відкритих дверей», намагання передбачити вимоги ММГІ та відповідати їх очікуванням. Третій — формування та реалізація органами влади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Створення нормативної рамки взаємодії держави та ММГІ, зниження протистояння між ними [2, 168-170].

Інтегрованість українських НУО (членів ММГІ) в міжнародні громадянські комунікації сприяє обміну інформацією та досвідом боротьби за власну емансипацію та права. З одного боку, це збагачує практику українського громадянського суспільства, з іншого — несе в собі певні виклики для національної безпеки України. Так, екологічні чи соціальні неформальні об'єднання, попри прогресивні цілі, нерідко виступають інструментами просування інтересів інших країн, спрямованих на дестабілізацію політичної ситуації в державі, «підіграють» інтересам інших держав у конкурентній боротьбі за транспортні чи енергетичні проєкти тощо.

ММГІ не мають чітко визначеного юридичного статусу, їхня діяльність не потребує реєстрації, статутів чи програмних документів. Здебільшого вони ставлять перед собою конкретні цілі й проводять свою роботу на основі соціального активізму (як правило, у протестній формі). Така практика формує в середовищі

активу ММГІ уявлення про владу як про опонента, а не партнера. З іншого боку, влада сама немає інструментарію для налагодження діалогу з ММГІ. У підсумку, ми спостерігаємо накопичення негативних тенденцій у царині ММГІ, провокування конфліктів та відкладання їх вирішення.

Водночас ММГІ є активними гравцями в царині безпекової політики держави. Через активну позицію та практичну просвітницьку роботу ММГІ впливають на забезпечення державою енергетичної та державної безпеки, реформування сектору безпеки та проведення військової реформи, забезпечення регулювання сфери трудової міграції, забезпечення миру, дотримання прав та свобод громадян, підтримку соціального партнерства. Без партнерства з ММГІ, в умовах політичного плюралізму та демократії, державі важко реалізовувати безпекову політику, яка в цьому напрямі повинна забезпечувати узгоджені дії органів виконавчої влади та ММГІ на основі використання економічного, інтелектуального та культурного потенціалу українського неформального громадянського суспільства.

References

1. Afonin Ye., Biels'ka T. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak fenomen suchasnoho hlobal'noho svitu. Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezidentovi Ukrainy. 2013. № 4. S. 13 [in Ukrainian]
2. Biels'ka, T. Model'uvannya vplyvu hlobal'noho hromadyans'koho suspil'stva na derzhavnu polityku. Publichne upravlinnya, №4 (5), 2016. S. 175-185. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/705> [in Ukrainian].
3. Bebyk V. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo: teoriya, metodolohiya, menedzhment. Politychnyy menedzhment. 2006. № 2 (17). S. 140–147. [in Ukrainian].
4. Korsun V. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo v umovakh tsyfrovoyi transformatsiyi. Aspekty publichnoho upravlinnya. 2022. T. 10. № 6. S. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.15421/152246>. [in Ukrainian].
5. Kulyk V. Vplyv mizhnarodnykh merezhevykh hromadyans'kykh initsiatyv na bezpekovu polityku Ukrainy. Naukovi zapysky Kyievo-Mohylyans'koyi Akademiyi. 2009. №8. S.69-74. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149242512.pdf>. [in Ukrainian].
6. Poltorakov O. Yu. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo v systemi mizhnarodnykh vidnosyn. Doslidzhennya svitovoyi polityky: zb. nauk. prats'. In-t svitovoyi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy. 2008. Vyp. 44. S. 149–156. [in Ukrainian].
7. Sydorenko S. V. Formuvannya hlobal'noho hromadyans'koho suspil'stva v umovakh hlobalizatsiyi. Filosofiya, relihiya ta kul'tura v hlobalizovanomu sviti: Vseukrayins'ka nauково-teoretychna konferentsiya z mizhnarodnoyu uchastyu, 23 lystopada 2015 roku: [materialy dopovidey ta vystupiv]. Zhytomyr. 2015. S. 171-172. [in Ukrainian]
8. Shak R. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak fenomen suchasnoho svitu. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: "Yurydychni nauky". № 2 (30), 2021. S. 108-115. <http://doi.org/10.23939/law2021.30.108>. [in Ukrainian]
9. Shepelev M. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak kontsept i sotsial'na real'nist'. Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Franka. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. 2013. Vyp. 33. S. 25–38. [in Ukrainian]
10. Keane J. Global Civil Society? (Contemporary Political Theory). London: Cambridge University Press. 2003. 236 p.
11. Keane J. Civil Society, Old Images, New Visions / J. Keane. Stanford University Press, 1999. 201 p.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.12

Vitalii KULYK

INTERNATIONAL NETWORKS OF CIVIC INITIATIVES IN THE CONTEXT OF GLOBAL CIVIL SOCIETY AND THEIR IMPACT ON THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The thesis presents a theoretical and methodological analysis of the impact of international networks of public initiatives in the context of global civil society and their impact on the national security of Ukraine. Global civil society has long been an actor in global security processes. The emergence of international networks of civic initiatives, their penetration into the political space of Ukraine, the unresolved legal status in Ukraine, and the complexity of verifying threats from the activities of the IMGI require systematic analysis and theoretical understanding. It is emphasized that despite the openness of Ukraine and the incorporation of Ukrainian organized civil society into global civil society, in the context of the Russian-Ukrainian war for independence, Ukraine should develop an effective strategy to counteract the destructive effects of the IMGI.

Keywords: Global civil society, international networks of civic initiatives, national security, cognitive warfare, disinformation, propaganda, securitization.

Відомості про автора / Information about the Author

Віталій Кулик, старший викладач Кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, завідувач Навчально-наукової лабораторії протидії дезінформації КНЕУ, м. Київ, Україна, E-mail: vitalii_kulyk@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

Vitalii KULYK, Senior Lecturer at the Department of Political Technologies, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Head of the Educational and Scientific Laboratory for Countering Disinformation, KNEU, Kyiv, Ukraine, E-mail: vitalii_kulyk@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

© В. Кулик
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією

